

ב"ה

עומק הפשט עיונים ברץ"י

פ' בראשית

על פי 'לקוטי שיחות' כרך יו"ד

להערות, הארות ו'הקדשות'
ולהצטרפות לרשימת התפוצה

אנא לפנות לדוא"ל

rizs@neto.bezeqint.net

או לטלפון

08-6882799 / 050-4125205

© כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

"ויאמר ה' אלקים אל הנחש, כי עשית זאת ארור
אתה מכל הבהמה וגו'" (ג, יד) - מה בא הכתוב
לחדש בהקדמת המלים 'כי עשית זאת' / לפי
הפשט, הנחש היה מדבר בטבעו - ויש לשאול:
כח הדיבור שלו להיכן הלך? / ביאור דיוק לשון
רש"י בתחילת הענין (ג, א): "לפי ערמתו וגדולתו
היתה מפלתו"

”וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים אֶל הַנָּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר
אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גָּחֹנֶךָ
תֵּלֵךְ וְעֹפֹר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וַאֲכִיבָה אֶשְׁתִּית בִּינֶךָ
וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ הוּא יִשְׁפֹּךְ
רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשְׁפָּנוּ עֲקֹב” (ג, יד-טו)

-רש"י-

כי עשית זאת - מכאן שאין מהפכים
בזכותו של מסית, שאילו שאלו 'למה
עשית זאת', היה לו להשיב 'דברי הרב
ודברי התלמיד דברי מי שומעין':

יש לדקדק בזה שהוצרך הקב"ה להקדים ולומר אל הנחש - "כי עשית זאת (ארור
אתה מכל הבהמה וגו')":

לכאורה, מהמשך הענינים מובן מאליו שהעונש הוא עבור מה שעשה, ואם כן היה
צריך להתחיל מיד בהעונש: "ארור אתה מכל הבהמה וגו'", וההקדמה "כי עשית זאת"
נראית מיותרת!

[ומה שפירש רש"י "מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית וכו'" - הנה לכאורה דברי רש"י
באים רק כטעם שלילי, למה לא האריך הקב"ה יותר ושאלו "למה עשית זאת" (אלא קבע ופסק:
"כי עשית זאת");

אך עדיין יש להבין למה בכלל הוצרך לומר הקדמה, ולא התחיל ואמר מיד: "ארור אתה וגו'".

ונראה לפרש, שאדרבה - תיבות אלו מבטאות את עיקר עונשו של הנחש, כדלקמן.

למה הפסיק הנחש לדבר?

בדברי הקב"ה מפורטים כמה פרטים בעונשו של הנחש. יש מהם שלכאורה אין תוכנם שייך למה שחטא, אלא כקללות "צדדיות": (א) "על גחונך תלך", וכפירוש רש"י שלפני החטא היו להנחש רגליים - ועתה נענש בקציצתם. (ב) "ועפר תאכל כל ימי חיך";

ויש מהם ששייך תוכנם למעשה החטא: "ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה" - שזה בא כמקביל לרצונו הרע של הנחש שחשק בחוה, וכפירוש רש"י: "אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחילה ותשא את חוה .. לפיכך 'ואיבה אשית'".

אבל באמת היה פרט נוסף בקללת הנחש, שהוא שייך באופן ישיר לעצם מעשה החטא (ולא רק לכוונה הרעה של הנחש):

זה שהנחש הצליח לפתות את חוה ולשכנע אותה לחטוא - היה על ידי כח הדיבור שהיה לו באותה שעה. וכפי שמובן מפשט הכתובים, שלפני חטא עץ הדעת היתה לנחש אפשרות לדבר, בדומה לאדם.

[יש שפירשו כי אמירה זו ("ויאמר הנחש אל האשה") אינה כפשוטה וכו'.¹ אבל מזה שרש"י לא פירש מאומה - מובן שלפי "פשוטו של מקרא" יש ללמוד את האמירה כמשמעה, שהנחש אז היה מדבר בטבעו.

ואין לומר שהקב"ה עשה נס מיוחד בכדי שיוכל הנחש לדבר עם חוה² - כי:

1. ראה 'תורה שלימה' כאן. וש"נ.

2. ראה חזקוני. ועוד.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

א) כשאתונו של בלעם דיברה, היפך הטבע, מפורש בכתוב³ "ויפתח ה' את פי האתון", ובדברי חז"ל מצינו⁴ שהיתה צריכה להיות לשם כך בריאה מיוחדת בערב שבת בין השמשות; ומזה שכאן לא מצינו כגון דא, מובן שהיה זה כפשוטו, בדרך טבעית.

ב) גם מצד הסברא: וכי יעשה הקב"ה נס מיוחד, למעלה מגדרי הטבע, כדי להחטיא את חוה?![...].

ובכן, כיון שהנחשים עכשיו - מזרע הנחש הקדמוני - אין להם כשרון הדיבור, צריך לפרש, שאכן גם בזה נתקלל הנחש בעקבות החטא, שיינטל ממנו כח זה ולא יוכל לדבר עוד.

אמנם צריך להבין, מדוע לא נתפרשה קללה זו? למה הזכיר הקב"ה בפירוש את זה שיקצצו רגליו של הנחש - "על גחונך תלך", ולא פירש את זה שיינטל ממנו כח הדיבור?

האריה שואג – והנחש נושף

אך הביאור בזה, שזו אכן הכוונה בזה שהקדים הקב"ה והוסיף את התיבות "כי עשית זאת":

הקב"ה אמר לנחש - כיון ש"עשית זאת", את החטא, על-ידי כח הדיבור שבו הצטיינת (ובזה היה לך יתרון על שאר בעלי החיים), וניצלת אותו והשתמשת בו לרעה - לכן "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה", תהיה מקולל יותר מכל סוגי בעלי החיים:

לא זו בלבד שתהיה שווה אל יתר בעלי החיים, וכשם שהם אינם מדברים כך אתה לא תוכל לדבר, אלא יתירה מזו תהיה מקולל ושפל מהם, כי בעוד שיתר בעלי החיים

3. בלק כב, כח.

4. אבות פ"ה מ"ו.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

מסוגלים להשמיע קולות שונים (נהימה, שאגה וכדומה), הרי הנחש נסתם פיו לגמרי, ואינו יכול להשמיע קול כלל.

וכפי שמודגש בסיום דברי הקב"ה אל הנחש - "ואתה תשופנו עקב", ומפרש רש"י "כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה", והיינו שאצל בעלי חיים אחרים ישנם סוגי קולות, ואילו אצל הנחש אין לו קול כלל אלא רק "כמין שריקה".

והיינו, שהתיבות "כי עשית זאת ארור אתה מכל", מבטאות את עיקר העונש שקיבל הנחש על חטאו - מדה כנגד מדה:

כיון שעשה את החטא על ידי כח הדיבור שהתייחד בו ("כי עשית זאת") לכן קיבל את עונשו באופן ש"ארור אתה מכל", וניטל ממנו כח זה באופן שנעשה שפל ונחות מכל שאר בעלי החיים;

וכן ניטלה ממנו ערמתו המיוחדת - "והנחש היה ערום מכל חית השדה"⁵ - גם כן באופן של מדה כנגד מדה: כיון שהנחש השתמש בערמתו כדי להחטיא את חוה בדברי פיתוי ותחבולות, לכן ניטלה ממנו ערמה זו.

[ומלבד עונש עיקרי זה, קיבל הנחש עוד עונשים "צדדיים", שאינם שייכים באופן ישר לעצם מעשה החטא - שעל זה ממשיך: "על גחונך תלך וגו'", כאמור].

היה 'גדול'

ולפי דרכנו יתבארו בטוב גם דברי רש"י בתחילת הענין, על הפסוק "והנחש היה ערום מכל חית השדה":

"ערום מכל - לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו: 'ערום מכל', 'ארור מכל'".

5. פרשתנו ג, א.

6. ג, א.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

ולכאורה יש להבין כפל לשון רש"י: "לפי ערמתו וגדולתו" - איזה "גדולה" היתה להנחש (שאינה כלולה ב"ערמתו")?

אלא שהכוונה היא לכח הדיבור שלו, שבזה היה "גדול" יותר משאר בעלי החיים, ובכח זה הצליח לבטא את "ערמתו" ולדבר עם חוה ולפתותה;

ועל זה הוא שמדגיש הכתוב, שבתחילה היה "ערום מכל", יותר "גדול" משאר בעלי החיים, הן בהערמה שבמחשבה והן בכח הדיבור שעל ידו ביטא ערמה זו - ולבסוף נעשה "ארור מכל", כי ניטלו ממנו ערמתו ודיבורו באופן שאינו יכול להשמיע קול כלל (אפילו קולות שישנם אצל בעלי חיים אחרים). ומסיימים בטוב.

(חלק י - בראשית ג)

לעילוי נשמת
ר' שלום
ב"ר ישראל חנינא ע"ה
מני
גלב"ע כ"ח תשרי ה'תשע"ז
*
תנצב"ה